

Mihovics József

Az ősök szent földje: „Vár állott, most kőhalom”

A költő és hadvezér Zrínyi Miklós születésének
400. évfordulójára

Zrín település és annak vára a horvátországi Banovinában (Bán-ságban). Csáktornyt elhagyva több mint három óras autótúr vár ránk. Zágrábig még könnyen eljutunk, ám a főváros előtt elő kell vennünk a GPS-t, anélkül bajos célba érni. Délnek, Bosznia felé tartunk. A vidék igencsak kiesik a közlekedés főáramából, turisták nem látogatják. Pedig már a középkorban nagy jelentőséggel bírt a három folyó – Unna, Száva és Kupa – határolta térség, ahol ma is lenne látnivaló. Ám a vidék mostanság a híradásokban legfeljebb akkor szerepel, ha a folyók valamelyike előnti a partmenti házakat, földeket, nagy károkat okozva. Panaszolják is a helyiek: odafönt senki sem törődik bajukkal, nem akar megépülni a rég ígért gát. Hajdanán Pannonföldről erre vezetett a legrövidebb út Dalmáciába. Többhelyütt sziklába vájt kanyonokon, hegyzorosokon keresztül. A nyomvonalat még a rómaiak taposták ki a hatszáz méter magas Zrín hegy lábánál, kicsit távolabb a medrűkből gyakran kilépő vízfolyásoktól.

Mennyi ideig tarthatott az út ellenkező irányban Zrínyieknek lovon, lófogattal, netán ekhós (ponyvás) szekéren? Kétszáz eszten-dei zríni tartózkodás után 1546-ban hagyták el a helyet, s költöztek északabbra, Csáktornyára. Elegük lett a Bosznia irányából szüntelen fenyegető oszmán-török veszélyből, s a déli Bán-ságot otthagyva a biztonságosabb Mura- és Drávaközt választották. Innét, az új helyről a szlavóniai és a többi horvátországi birtokaikat is könnyebben tartották szemmel.

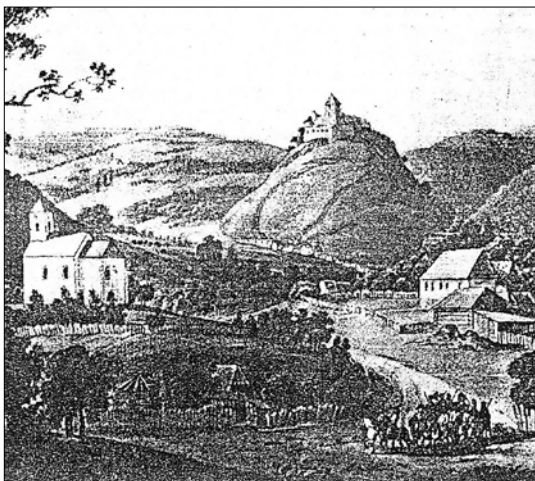
Ne szaladjunk ennyire előre, maradjunk még a família ősi fészke-nél, Zrín-nél! A járás székhelyközségét, Dvort elhagyva úttalan-uta-kon zötykölődünk. Hosszú kilométereken át hiányzik az aszfalto-zás, szerencsénkre a szűk helyen, az egyetlen nyomsávon szembe-jövő forgalom nincs. A célállomás közelébe, a hajdan szebb napokat megélt falu végére érve a nyári esőzéstől megduzzadt patakocska, a Zrinčica képez természetes akadályt. Kénytelen-keletlen leállítjuk az autót. A szélesre duzzadt vízfolyáson lehetetlen átgázolni, leg-feljebb átúszni tudnánk, ám ahhoz nincs kedvünk és merszünk, no meg az egyik erdei munkás lelohasztja lelkesedésünket, mondván: főntről sem látunk többet, mint innét a hegy tővéből. Ráadásul ránk ijeszt a zöld ruhás: kígyótanya az egész, a hullók közt mérges is akad. Más lehetőségünk nem lévén, a vár faláról idesodródott kódarabok egyikét-másikat vesszük tenyerünkbe. Beszédesez ezek a törmelékek, többet mondanak minden szónál, minden útkönyv-nél. Vég nélkül mesélnek évszázadokról, dicső múltról és dicstelen

Barabas Miklós 1842-ben készült olajfestménye a szigetvári hős Zrínyi Miklósról

A Zrinyi család ősi címere

Zrin vára egykoron a hegytetőn

támadásokról, nem feltétlenül csak a törökök dúlásáról, hanem a későbbi korok gaztetteiről. Kós Károly neves erdélyi építész írta szülőföldje köveiről kevés híján száz éve, 1922-ben: „Milyen jó, hogy a kövek beszélni tudnak. Milyen jó, hogy a halott, örökhideg anyag, amit az ember istentől való lelke élővé, némából beszélővé és örökkévalóvá tett, csak igazat tud mondani. Hogy azt nem lehet megvesztegetni. Hogy azt nem lehet lerészegíteni, hogy az nem fél. Hogy annak nincsenek vágyai és céljai, és nem éhes örökké. A kőben halott maradt minden, ami az élet hazuggá teszi. De él minden benne, ami az életben szép és jó. Mert igaz.”

A kövek sejtetni engedik, hogy nagy élet lehetett egykoron erre felé. A Subics familia ajándékba kapta a kiterjedt területet, a hozzátartozó nem kevesebb mint félszáz erődítménnyel, együtt a felbecsülhetetlen értékű arany-, ezüst- és ólom-bányákkal. Az Anjou házból származó I. Nagy Lajos (1326-1382) magyar király volt az adományozó, miután a korábbi tulajdonostól, a Vasvár-Sopron megyei Tóth Lőrinc főispántól elvette a birtokot, s érdemeikért a bribiri Subicsoknak ajándékozta. Ők aztán nevet is váltottak, így lettek Zrín (Zrinyi) család. Erre az időre tehető az erődítmény felvirágztatása, további gyarapítása, ez lett az új tulajdonosok legfontosabb vagyona a sok közül. Itt született a nemesi familia dicső tagja Nikola Šubić Zrinski, a szigetvári hős. A nagylelkű adomány végleg meghatározta érzelmeiket, hűségüket a magyar uralkodókhoz. A kölcsönös kötődés egyébként a korábbi időkre datálódik, például az 1242-es tatárjáráshoz, amikor a dalmát Subicsok adtak menedéket IV. Béla árpád-házi királynak, amit ő nyilván meghálált. A magyar fejedelemnek állít emléket a Cres sziget keleti partján megbúvó Beli nevű bájós nyaralóhely.

Nyelvészek szerint Zrín az archaikus zrijeti, zirkati (nézni, kémlelni) igéből származik, ami jó kilátásra, a vár stratégiai jelentőségére utal. A milió, a hangulat, a látnivaló az elmúlást, Kölcsey Ferenc két versét is idézi. Az egyik az ismert epigramma kezdő sora: „Bús düledékeiden, Husztnak romvára megállék...” A másik a Himnusz-ból való: „Vár állott, most kőhalom;/ Kedv s öröm röpkedtek;/ Halálhörgés, siralom/ Zajlik már helyettek.”

Egészen más lehetett erre felé az élet 1508-ban, amikor itt született a nemesi familia dicső tagja, Nikola Šubić Zrinski (IV. Zrinyi Miklós), akit szigetvári hősként ismer a történelem, s akinek a csáktornyai dédunoka, VII. Zrinyi Miklós költő és hadvezér állított örök emléket a Szigeti veszedelem eposzában. Ahogy költő a dédapa szájába adja egyik versében: „Mint Hector Troiának, / Ugy én Szigetvárnak/ Erős őrzője voltam.”

Maradjunk még a vadregényes Zrinné! A középkori vár (németes nevén burg) a hegy déli lejtőin kapott helyett, a mai Sziszek-Moszlavina megyében. A mostani kinézete szerint is erős falak vették körül, bár napjainkra nem sok maradt az építményből, jószérivel csak romos, düledező csonkok, de a horvát zászló ma is büszkén leng a megtépázott ormok egyikén. A sokhelyütt két méter vastagságú falak konzerválása két évvel ezelőtt kezdődött, ám a munka igen lassan halad. Kuna milliók

kellenének a helyreállításhoz. Az egy évben rendelkezésre álló félmillió kuna igencsak kevés a feladatokhoz képest.

Zöld hegyek közt, közel a bosnyák határnál járunk. Köröskörül végtelenbe vesző, vadban bővelkedő zöld erdők, ahol a főnemesség kedvére kiélhette ősi vadász ösztönét, amely harcra, bátorságra nevelte őket. E szenvedély nemzedékeken át apáról-fiúra szállt. Az ebbéli tapasztalásnak, a harcedzettségnek a török ellen vették hasznát, amikor az oszmánok mind erőteljesebben terjeszkedni kezdtek Bosznia felől a Balkánon, s a veszély a Zrínyiek birtokait is szüntelen, majd háromszáz éven át fenyegette.

Hogyne fájt volna a foga az ellenségnek a fémlelőhelyekre, amelyek búsás hasznót hoztak. A támadásokat hol visszaverték a jogos tulajdonosok, összefogva a helyi horvát nemességgel, hol kénytelenek voltak több kevesebb időre meghátrálni. A bányászat és a fémfeldolgozás fél évezredes múltra tekint vissza a vidéken. Zrínyiek idejében a familia gazdasági és politikai befolyásának alapját alkotta. Nem messze innen, Gvozdansko mellett fennmaradt egy viszonylag jó állapotban lévő fémolvasztó kemence a 19. század 30-as éveiből. Az ipari műemléket működésképes állapotba szeretnék hozatni, hogy bemutathassák az érdeklődőknek, együtt a számos környékbeli szakrális épületegyüttessel. Mindezekre alapozva nagyszabású projekteken dolgoznak a dvori járásban. A turisztikai hivatalban két programról is beszélnek. Az egyik a „Baština Zrinskih – Budućnost Banovine“ (Zrínyiek öröksége - a Bánság jövője) címen fut, a másik az „Ekološki centar – Vrata Zrinske gore“ (Ökológiai központ – a Zrín hegy kapuja) nevet viseli. Az egészet a hősi történelmi múltra, a katonai bátorságra futtatnák föl. Zrín ugyanis jelkép: egy horvát főnemesi család ősi fészke, amely a magyar történelemben is fontos szerepet töltött be: a kereszténységet szimbolizálta az iszlámmal szemben.

Banovinában másutt is akad mit bemutatni a középkor történelméből. Itt vannak a török elleni védelemre épült viszonylag jó állagú püspöki erődök. Így a későgótikus cisztercita apátság, vagy a ferencesek Mária Magdaléna temploma. Ahogy a helyi illetékesek fogalmazzak: e viszonylag kis területen a nagy jelentőségű kulturális emlékek olyan sora sűrűsödik össze, amelynek nincs párja a kontinentális Horvátország egyetlen más vidékén sem. A környékhez kapcsolható a jelenkori horvát identitástudat szempontjából igen fontos jelentőségű tény: Josip Runjanin hadapród, kadét egy itteni glinai házban Antun Mihanovic: Horvacka domovina (Horvát haza) versére 1846-ban komponálta a nemzet himnuszát, amely az ország 1991-es függetlensége óta Lijepa naša domovina (Gyönyörű hazánk) címen hivatalosan is bekerült az alkotmányba. A sors fintora, hogy a zeneszerző az a Runjanin, akit a Szerbiából a baranyai-szalvóniai Vinkovciba menekült szülei pravoszláv templomban keresztelték meg.

A vas-, ezüst- és ólombányákkal szabadon rendelkezhetett a Zrínyi család, sőt arany lelőhelyük is volt. I. Lajos valószínű nem is sejtette mekkora vagyonról rendelkezett adományozó okiratában, amelyben nem esik szó a jövedelem utáni adózásról.

A hegytetőn a vár szinte megközelíthetetlen

Ennyi maradt a vastag falakból

A Subicsoknak saját pénzverdájuk volt, a velencei gross mintájára készítettek fémpénzt. Csak ebből a foglalatosságból évi 30 ezer arany dukátot kasszíroztak. Láthatóan volt miből kifizetniük 1546-ban a muraközi birtokaikat, amelyek mindenestül 50 ezret kóztáltak.

Kik is voltak a bribiri Subicsok? A kérdésre többféle válasz is létezik, hihető és kicsit nagyzó, szépítő szándékú egyaránt. A valósághoz közelállónak tűnik a trogiri születésű Ivan Lučić (1604-1679) történész, jogász és térképész (kartográfus) vélekedése, aki a szülőföldje iránti rajongás jegyében kutatta a család múltját. Ő a Subics fejedelmi ősök mellett teszi le a voksát, elosztatva azt a tévhitet, hogy római arisztokraták leszármazottai lennének, amire egykoron, holmi xenomániától (idegenimádattól) vezérelve sokan gondoltak. Bribir (más néven Brebir) Dalmáciában található, közel Skradinhoz, Krka folyó tengerparti torkolatához. Ezt a megyét birtokolták a Subicsok.

Akad kutató, aki Galbával, a római császárral való rokonságot emleget. Ezek közé tartozik Marko (Marcus) Forstall, akiről nem tudni mettől meddig élt, halála is csak megközelítőleg ismert, 1671 utánra tehető. Zrínyi Miklós személyi titkárként, annak megbízásából 1667-ben Velencébe utazott, hogy összeállítsa az ősök családfáját. Ennek nyomán született a *Stemmatographia Mavortiae Familiae Comitum de Zrin* címet viselő munka. (A harcias, fejedelmi Zinyi familia stemmatographiája - érthetőbben származástana.) Mitagadás, Forstall olykor elrugaszkodik a valóságtól. Elfogultsága Zrínyi Miklóshoz kötődő szoros kapcsolatával magyarázható, ugyanis ő a költő és hadvezér papja és személyi titkára. Mindenesre művelt és eszes ember lehetett, amiről az is tanúskodik, hogy elnyeri a vallástudományok doktora kitüntető címet. Ezen kívül a szent Ágoston-rend tartományi főnöke Ausztriában, s ír származása ellenére szegődött csáktornyai szolgálatra. Az olykor „nagyzó és színező” tollára utal miként vezeti le a Subicsok eredetét: a Sulpicius - rövidítve Sulpich - név alapján Galba császárral való rokonságról ír. A Sulpiciusok egyébként a régi Róma legjelesebb nemzetségei közé tartoztak, amire Servius Sulpicius Galba császár is büszkén hivatkozott.

A Zrínyiek családfája egyébként egészen 1066ig vezethető vissza, amiből kitűnik: a familia tagjai gyakorlatilag a kezdetektől fogva (1069-től) mint zsupánok, azaz ispánok szerepelnek a királyi oklevelekben. Az elődök (Forstall szerint is) nem csinált, hanem született grófok. Elfogadhatónak tűnik azok okoskodása, akik az egykori gót és horvát királyokkal és a régi szláv bánokkal rokonítják Brebir grófjait. Ennek valódisága érdekében elég ha csak arra utalunk, hogy a szláv, slava kifejezés dicsőséget jelent. Ahogy a versben is áll a Zrínyiek ősi címerét díszítő, kiterjesztett sas-szárnyakról: „Hír a dicső tettek ragyogása, a melyet a szláv / Névvél nyert vala meg, vérrel a régi vitéz. / Hír jelvénye meg a szárny, melyet zímereképen / Méltóan hordoz hát a király-ivadék.” Hogy Forstall érdemeit se vonjuk kétségbe, találó a jellemrajza a Zrínyiekről, midőn ezt írja: „Jellemökben bizonyos végtelenség nyilatkozik; ott a hegység fenséges nyugalmaival szemközt a tenger vészmozgalmassága”. Amihez mi még hozzátehetnénk: emitt pedig a szelíd nyugalmas síkon és dombvidéken a Mura és Dráva által határolt sziget, szelíd dombokkal szegélyezve.

Nem hagyhatjuk úgy el a Bánságot, hogy ne emlékezzünk meg a két ősi település, Zrín és Gvozdansko máig feldolgozatlan sérelmeiről. Az utóbbi a horvát Massada néven vonult be a történelembe. Az egész több mint négy és fél évszázadra nyúlik vissza, az intenzív török támadások idejére. A feljegyzések szerint azon a döntő ütközetben a hódítók 10 ezer harcedzett katonát számláltak. A védők mindössze 300-an voltak, ők sem képzett katonák, zömmel fémbányászok, akik a családostul kerestek menedéket a biztonságosnak hitt várfalakon belül. Kívülről nem számíthattak segítségre, magukra hagyatva, kiéhezve, a szörnyű tél viszonyosságainak kitéve próbáltak helytállni. A kemény fagyot - még a fák törzse is megrepesztett - az ember hű segítői, a lovak sem tudták túlélni. Ám a védők visszautasították a török bég (1577 karácsonyán) nekik intézett ultimátumát, nem dőltek be az ígéreteknek. A hosszantartó ostromzár, ostromgyűrű végül megpecsételte sorsukat. 1578 január 12-ig bírták, amikor is minden fény kihuny a várban. Erre a törökök rohamra indultak, ám a védők oldaláról egyetlen puska lövés sem dördült el. Nem csoda, hisz a falakon belül mozdulatlan, csonttá fagyott emberi testek feküdtek, férfiak, feleségek, gyerekek, akik inkább a fagy- és éhhalált választották, mintsem meghódoljanak és rabszolga sorsa jussanak.

A horvát Massada! Így emlegetik a világon szinte példa nélküli tragédiát. Ehhez fogható az izraeli (Masada) erődnél esett meg. Ott, a Júdeai-sivatagban, közel a Holt-tengerhez, egy fennsíkon vívtak szó szerint utolsó, vérfagyasztó csatát a rómaiak és a zsidók közel 2000 éve. A tragikus vég a vár reménytelen védőinek és családtagjaiknak a tömeges öngyilkossága lett. Az erőd, ahol még Nagy Heródes is palotát épített, ma a világörökség része.

1990-ig Horvátországban alig lehetett hallani a gvozdansko-i tragédiáról, akárcsak Zrín népét ért szörnyű csapásról, Tito katonáinak második világháborúban elkövetett gazetteiről. A vöröscsillagos sapkát (titovka a horvát neve) viselő partizánok 1943 május 9-re időzítették „tiszogató hadműveletüket”, melynek során a helyi lakosok harmadát, 300 embert öltek meg. Békés földműveseket, iparosokat, kereskedőket. Jószerivel még a gyerekeket sem kímélték. A 18 évem felüli férfiak szinte mindegyikét megölték... Hogy kiket kellett a helyieket aljas módon likvidálni és miért? A hamis ideológia szerint fasisztoid elemeket, uszításokat láttak bennük, akiktől csak úgy hemzsegett a falu. Zrinyi népének, leszármazottainak egyetlen bűne az volt, hogy soraikból senki sem csatlakozott a jugoszláv kommunisták vezette csapatokhoz.

A szabadcsapatok annak a Vladimir Bakarićnak a parancsára cselekedtek, aki utána még évtizedekig a horvát kommunista párt vezetője volt. A „nép nevében” Belgrádban hozott bírósági végzés alapján senki sem maradhatott szülőföldjén, mindnyájukra kitelepítés várt. Kevéske vagyonukat, ami esetleg nem lett a tűz martalékává, elkobozták, házaikat földig rombolták a partizánok. A templommal sem tettek kivételt, dinamittal felrobbantották. Az életben maradt asszonyokat és gyerekeket marhavagonokba zsúfolták, s Szlavóniába szállították. Ott a szintúgy kollektíve bűnösnek kikiáltott, ezért ugyancsak kitelepített Volksdeutsche (dunai német, sváb) kisebbség házaiban zsúfolták össze az újonnan érkezőket. A bírói verdíkt szerint soha, senki nem térhetett vissza szülőföldjére, „nehogy jelenlétükkel megzavarják” az ott maradt tucatnyi szerbet. Néhányan csak meglelt korukban, tavaly (2019) augusztusban merészkedtek először „háza”, akkor is pár órára, hogy ott legyenek az újjáépített Szent Kereszt Felmagasztalása templom felszentelésén. Fájdalmas, örök mementóként az Isten háza bejáratánál kőbe vésték az elhunytak hosszú listáját. Azt böngésztek az emlékezők, saját hozzátartozóik, apák, férjek, fiaik nevét keresve.

Eltüntetendő a gyalázatot, a bűntett nyomait, a kommunista rendszer urai, akiknek szemében szálla volt a Zrinyi név, még a település nevét is megváltoztatták, így hosszú időre Samarica lett belőle. A zágrábi püspökség viszont kegyeleti gesztusként a mai napig nem szüntette meg a zrinyi egyházközséget, bár egyetlen élő katolikus sincs a gyakorlatilag kihalt, kísértett településen.

El innen mielőbb! Szabadulva a nyomasztó élményektől, induljunk vissza az ehhez képest mindig is békés szigetnek számító Csáktornyára!

Emléktábla a szigetváris hős szülőhelyén, Zrínben. 2016-ban állította Horvátország népe

„Ifiú elmével játszottam szerelemnek édes versével”

A költő és hadvezér Zrínyi Miklós születésének 400. évfordulójára

Vissza a bánági mélabúból Csáktornyára, amely mindig is valóságos békesziget volt. Sziget abban az értelemben is, hogy a Mura és Dráva határolta térség ősi horvát neve is erre, a nagy vizek határolta térségre utal: Međimorje! Ebből a medi jelentése köz, a morje pedig tenger, tengernyi víz. Ide, a biztonságosabbnak hitt helyre költöztek 1546-ban a Zrínyiék. Itt született 400 éve, 1620 május 1-jén – más források szerint május 3-án – Miklós, a költő és hadvezér, akit két nép is magáénak vallhat.

Apja, a horvát báni ranggal bíró György 22 éves fia születésekor, s a mostani felfogás szerint fiatalon, 18 évesen vette nőül Széchy Magdolnát. A szüleit azonban korán elveszíti a gyermek. A család feje 29 évesen (1626 december 18-án) Pozsonyban gyanús körülmények közt halt meg – egyes állítások szerint ellenfelei megmérgezték. Az akkor 6 éves Miklós és egy évvel fiatalabb testvéröccse, Péter mellé gyámokat jelöltek ki ügyelve arra, hogy a fiúk nevelésében a horvát és a magyar vonal egyaránt érvényre jusson. A gondviselők egyike a jámbor, ám ha kell erélyes Petar Domitrović (Domitrovich Péter) zágrábi püspök. Az istápolók közt szerepel még Stjepan Patačić királyi prototárius, főjegyzős, szlavón báni régens. A magyar oldalt olyan neves személyiségek erősítik mint Batthyány Ferenc dunántúli főkapitány, a szigetvári hős unokája, a kanizsai végek vicegenerálisa, az egerszegi vár főkapitánya, igazi vitéz katona. Mivel mint nagybátyjuk ő áll legközelebb az árvákhoz, rá bízzák örökségük kezelését. Természetes, hogy jelleme nagy hatással volt a fiúk fejlődésére. Közbenjárására otthon vagy a közeli Egerszegen és Németújváron (ma Güssing) házi tanítói szerepet ellátó pap gondoskodott első oktatásukról. Széchy Károly irodalomtörténész Zrnyiekről szóló, 1896-ban megjelent krónikájában feljegyeztetett a testérpárról, hogy „a mikor II. Ferdinánd a csáktornyai várban mulat, Batthyány hozza őket a király elibe és mutatja be neki. Az apátlanná, anyátlanná vált ifjak számára az osztrák-cseh-magyar főúri család sarja, Batthyányné Lobkowitz-Poppel Éva pótolta a szerető édesanyát

És itt van még a későbbi főgyám, a lánglelkű, könyörületes Pázmány Péter bíboros, akit ékesszóló prédikátorként, íróként, a katolikus egyházi megújulás főalakjaként ismer a történelem. Ő, a valóságos stílusbravúrok mestere plántálta neveltjeibe az íráskészséget.

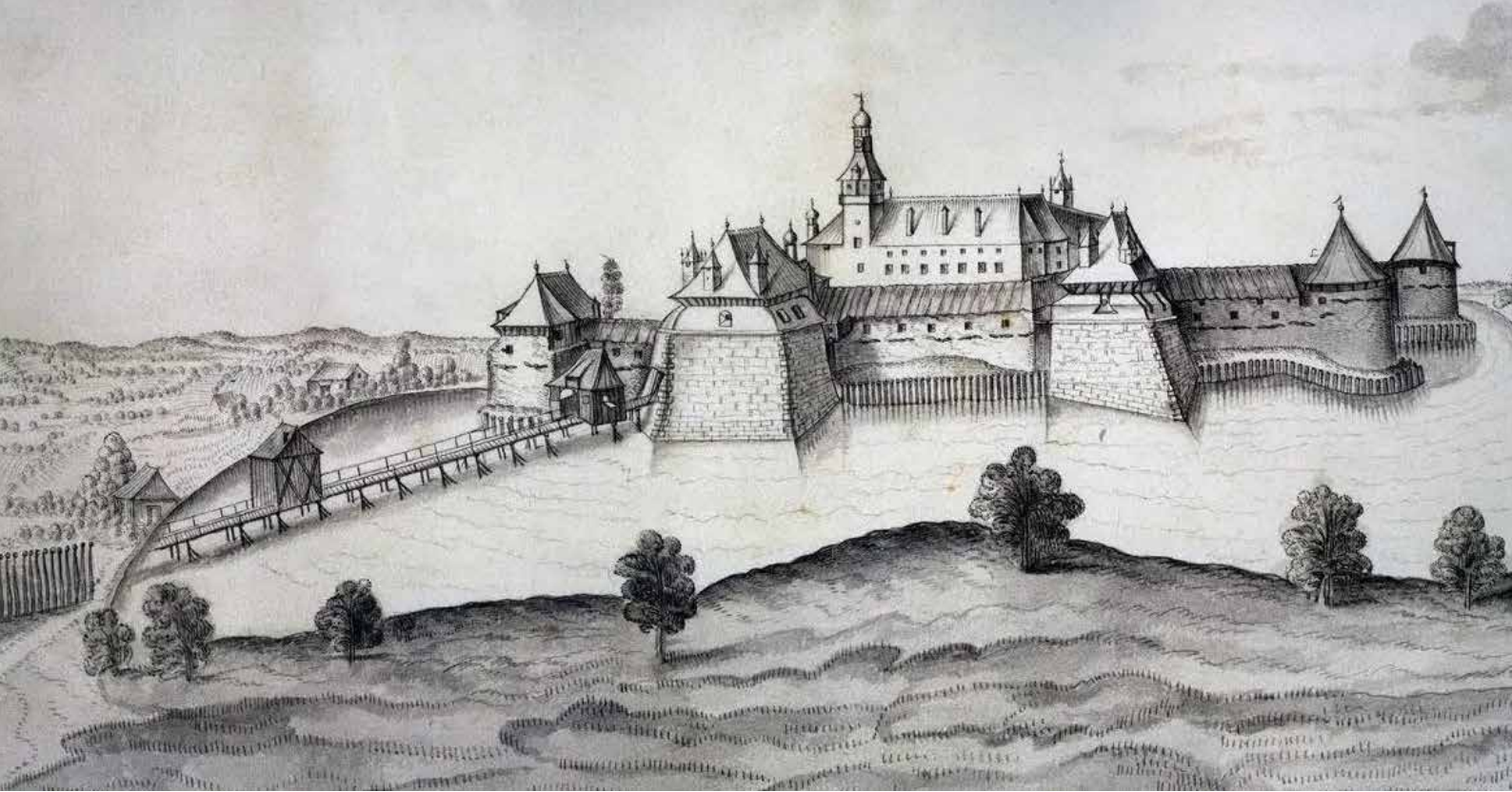
A kis Miklós szinte az anyatejjel szívta magába a vitézség hagyományait. Alig pár éves, amikor Légrádnál vagy Kotornál ott lábatlankodik a csatába induló vagy onnét visszatérő vitézek közt. Jellemző, hogy játékként nem a vesszőparipát vagy hintalovat választotta, mert igazi paripán lovagolhatott, aminek nagy hasznát vette a későbbi vitézségek során. Környezete, beleértve a vár fegyveres szolgálait is, magyarul és horvátul szóltak hozzá, regéltek neki az ősök dicső tetteiről. A nép fiaiból álló személyzet dalait is két nyelven hallhatta és szívhatta magába.

A testvérek otthonról hozott ismeretei tovább gazdagodtak tanulmányaik során. A jezsuiták grazi kollégiumában (1630) kezdték, majd folytatták Nagy-

Az imádott **ESZTERHÁZY JÚLIA ANNA**,
aki kikoszarazta

MIHOVICS JÓZSEF

szombaton (1634- 1635), hogy aztán a kor nemesi hagyományait követve Itália földjén kössenek ki (1635-37). Miklós a feljegyzések szerint „a grammatisták élén állt” Stájerföldön. Ottani szerzetes tanárai olyan klasszikusokkal ismertették meg, mint Cicero, Catullus, Horatius, Tibullus, Propertius vagy Vergilius, miközben elsajátíthatta az intézet hivatalos nyelvét, a latint, a görögöt és a németet, sőt hozzákezdett a francia és az angol tanulásához. Valóságos nyelvzseni, aki a magyart és a horvátot anyanyelvként otthonról hozta magával. Művelt világpolgár – mondhatnánk ma róla. S hogy teljesebb legyen a kép: az ékesszólásra is felkészítették. A retorika tudományáról már Nagyszombatban hallott, ami kiegészült a költészettannal.

Amikor még víz vette körül a várat

És akkor Olaszország, ahol volt mit magába szívnia a kultúrából, hisz ahogy jóval előtte Janus Pannonius latin nyelven megírta a Pannónia dicsérete című epigrammájában: „Eddig Itália földjén termettek csak a könyvek...” Róma, Bologna, Firenze, Velence, Nápoly a leendő költő útjának állomásai, sőt Pisa városában is megfordult, amire a Szigeti veszedelem egyik képe utal, emlékeztetve a (pisai) Camposanto világhírű freskóira.

Ahogy Sík Sándor (1889–1963) szépíró, piarista papköltő, későbbi tartományfőnök Zrínyi Miklósról 1940-ben megjelent irodalomtudományi munkájában írja az egykori Itáliáról: „A renaissance még mindig dúsan ontotta benne a maga fényét, kincseinek gazdagságát, még mindig a vallás, művészet, költészet szent földje volt. Sőt úgy látszott, hogy Róma VIII. Orbán uralkodása alatt, ki nemcsak nagyra vágyott, de nagyra is termett, újra magasra lendül. Papi és katonai alkotásai közben pedig pihenőül szívesen áldozik a múzsának, s énekeivel, ódáival, zsoltári átírataival a korabeli vallásos latin költészet hivatott művelője.”

Minő megtiszteltetés: az örök városban, Rómában a katolikus világ főpapja magánkihallgatáson fogadta Miklóst! A találkozás életre szóló élményt jelentett a mindenre nyitott és fogékony ifjú számára, akit az egyházfő saját latin verseinek a gyűjteményével ajándékozott meg. Ez és más olasz alkotók, különösen az eposzíró Tasso és a nagy gondolkodó, Macchiaveli munkái óriási

Muraköz - Mura és a Dráva
„össze szakadásának,, egykori
térképe...

hatást tettek rá. Ahogy a már idézett Sík Sándor jegyzi meg róla: „Őseinek büszke hagyományai, a Pázmány lángszellemének lelkébe oltott sugalmi, olasz zarándokságának ihlető és érlelő emlékei, már ekkor, emberöltője élére és kora színvonalára emelik. Származásánál fogva vitéz, nevelésénél fogva politikus, hivatásánál fogva költő...”

Még fiatal – mindössze 17 éves –, ám már kész, önálló férfivá érett, amikor testvérével 1637-ben hazatértek Csáktornyára. Itt aztán megosztottak a családi birtokokon, ami döntő lett további identitásukra nézve. Péter Ozaljban telepedett le, neki a horvát területeken lévő, Adria-melléki birtokok jutottak. Miklós maradt a „mocsárövezte” várban, onnét irányította magyarországi örökségét.

Elérkezett az ideje az udvarlásnak, a házasságnak is. Öccse 1641. október 27-én megülte lakodalmát Frangepán Katalinnal, úgy illett, hogy az idősebb testvér is rangjához méltó társ után nézzen.

A szerelmes dalnok – így nevezi egyik fejezetben Zrínyi Miklóst a hat részre tagolt, 1896-ban kiadott életrajzának írója, Széchy Károly irodalomtörténész, aki a zágrábi és a bécsi levéltárban is megfordult, sőt Trakostyányban is járt a Draskovicsok leszármazottainál. A poéta első verseiben Júlia hűtlenségét panaszoja. Eszterházy Anna Júliának (ahogy ő becézi: „Juliankának”) udvarolt epekedve, ám ebből a szerelemből - ha az volt - nem lett házasság, mert az imádott hölgy 1644. február elején Nádasdy Ferenc országbíróhoz ment férjhez. A poéta lélek, túltéve magát a csalódáson, az ifjonti lelki bánaton, más múzsa után néz. Hosszasan, kitartóan, a rá jellemző harciassággal ostromolja a trakostyáni (Varasd megyei) várúr, gróf Draskovics Gáspár lányát, Mária Euzébiát, akit Violának nevez és őszinte, lírai hangú verseket ír hozzá. Ezek a tiszta szerelemtől, kétségéről, lemondásról, örömről és boldogságról szólnak, mégha kezdetben ez a fellángolás sem talált viszonzásra. Ezt engedik sejtetni sorai: „ Oh te szép Viola, te két szemed mely szép, / Annyira kegyetlen hozzám, mint márvány kép, / Mást vigaszik minden az kikeleti nép, / Csak az én örömöm te

miattad nem ép.” Máskor esengve, epekedve üzen a szerelmes dalnok: „Siry hát teis velem,/ Nymfa keservessen,/ Ma holtnak kell lennem.../ Ha kérdi éleké, mondgyad, hogy én égek...” Végül is ezek a csalódással párosuló érzések tették költővé. Erre utalnak a Szigeti veszedelem első énekének sorai: „ Én az ki azelőtt iffiu elmével / Játszottam szerelemnek édes versével,/ Küszködtem Viola kegyetlenségével:/ Mastan im már Mársnak hangassabb versével /Fegyvert, s vitézt éneklek...”

Ám a kitarítás rózsát terem. Viola-Euzébiával 1645 júniusában jegyet vált s rá következő évben házasságot kötnek. Úgy tűnik, családi boldogságuk zavartalan, ám mindkettőjük nagy bánatára e frigyből gyerek nem születik, ráadásul az imádott lény fiatalon, 1650-ben elhunyt. Zrínyi Miklósnak később négy gyermeke lett a második, Maria Sophiával kötött házasságából.

Szerelmes versei az Adriai tengernek Syrénája gyűjteményes kötetben jelentek meg 1651-ben, a híres-nevezetes hősköltemény mellett. Lírai alkotásai az antik idilleket, illetve azok barokk utánezatait idézik, s Balassi Bálint költészetére, annak gazdag, érzelmes képi világára emlékeztetnek. „Vitézek, mi lehet ez széles föld felett szebb dolog az végeknél?” – írja harcos szellemben Balassi, ami Zrínyire is tökéletesen ráillik. A műtípusok szerint költeményeiből az olasz mesterek ízlése is kiérződik, ahogy fájdalmas és sóvárgó hangon, olykor türelmetlenül és haragosan szól az imádott lényhez.

Ahogy az irodalomárok fogalmazzak: szerelmi költészetében az eposzíró erényei csillannak fel. Ez a műfaj áll igazán közel hozzá, amire a nagy családi milió, a török elleni folytonos portyázó harcok izgalma predesztinálja. Ahogy amolyan ars poetica gyanánt fogalmaz: „Nem írom pennával / Fekete téntával, / De szablyám élivel,/ Ellenség vérivel, / Az én örök híremet.” Minderre rímelnek a Szigeti veszedelem bevezetőjének sorai: „az én professiom avagy mester-ségem nem a poesis, hanem nagyobb s jobb országunk szolgálatjára annál: az

Felújítás alatt áll a vár

Ráfért a felújítás a csáktornyai várra

kit írtam, multságért írtam, semmi jutalmat nem várok érette... Fabulákkal kevertem a históriát... Török, horvát, deák szókat kevertem verseimben, mert szebbnek is gondoltam úgy, osztán szegény az magyar nyelv: az ki históriát ír, elhiszi szómat.”

A csáktornyai várban, az ott található megyei múzeum nyugalmazott igazgatója, Vlado Kalšan több alkalommal is e sorok írójának a segítségére volt abban, hogy eligazodjunk milyen élet is lehetett ott egykoron, amiről számos, megmaradt feljegyzés áll rendelkezésre. Ezek az erőd tekintélyt parancsoló bástyáiról, a rajtuk elhelyezett ágyukról, és éber őrszemekről szólnak. A falakat tarka zászlók, spáhi-kardok, damaszkuszi szablyák, ezüstös markolatú puskák, tatár kézijjak, s az ősök harcait ábrázoló festmények díszítik. A borotvaéles, világhírű damaszkuszi acélpengék tulajdonképpen nem is vágtak, hanem apró fogazatukkal egy pillanat alatt elfűrészelték az útjukba kerülő tárgyakat. Retegtek tőlük a II. században a Szentföld (Jeruzsálem) felszabadítására induló kereszties lovagok, mivel a muszlimok e pengékkal valósággal kettészelték az ő kardjaikat. A korabeli leírások – a gazdagság jeleként - tömött kamrákról, pincékről és tárházakról szólnak. Sőt halastót és török gőzfürdőt is emlegetnek, akár csak a palotarész drága szőnyegeit.

A történész-informátor a hely egykori hírét, pompáját és erejét érzékeltetve a másik oldalra, a török Evlija Čelebi (1636-1682) útirajz-íróra és diplomatára utal, aki a pasa megbízásából egy fogoly kiszabadítása ügyében érkezett Csáktornyára, ahol bemutatkozásképp illően megölelte Zrínyi Miklóst. (Ilyen is volt mindig a politikai, dörgölöző...) A világutazóról tudnivaló, hogy bejárta a teljes oszmán birodalmat, és sok más országban is megfordult, így a Kréta szigetén, Horvátországban és magyar földön. Négy évtizedes barangolásairól tíz kötetben számolt be. Cselebi igencsak túloz, amikor azt állítja, hogy Csáktornyán 10.000 porta, 2.000 bolt, 40 kolostor volt, tovább a 7 báni kapitány külön palotával rendelkezett, mozaikokkal és márvánnyal díszített nagytermekkel.

Hitelesebbnek tűnnek Jacobus Tollius (1630-1696) németalföldi utazó, a kor ismert és nagyra tartott filológusának a latin nyelvű levelei, amelyekre Kölcsey Ferenc is utal egyik, Kazinczynak írott levelében. A tanult utazó 1660-ban járt gróf Zrínyi Miklósnál, s annak könyvtárát is megtekintette. A bibliotéka még az európai könyvnyomtatás fellegvárának számító, Hollandiából érkező, könyvértő humanistát is ámulatba ejtette. Őszinte csodálatának adott hangot, hogy

A csáktornyai
emlékmű

találkozhatott és megismerkedhetett a vár már akkor is híres urával. Lenyűgözték a látnivalók, a diadaljelvények, amelyek egész múzeumot képeztek. A falakat mindenféle színű török zászlók, értékes spáhikardok, ezüstös hosszúcsövű janicsár-puskák, tatár kézjyak borították. Nem kevésbé festmények sokasága, az ősök „nagy tselekedeinek rajzolatyai, s künn a bástyafalakon egy-egy török ágyú, a számos győzelem hirdetőjeként és őrzőjeként”.

A birtok szántóföldekben, szőlőkben, vadászterületekben bővelkedik. Ahogy Tollius írja: a vár két mértföldnyire helyezkedhetett el a „Mura, és Dráva vizeknek öszve szakadásától, Kanizsától négy mértföldnyi meszszeségre.” Csáktornyához közeledve több, lovon vágató kémmel találkozott, akik azonnám gróf Zrínyit értesítették a vendég érkezéséről. A várról összegzésésképpen ezt írja: „Igen fényes és tágas volt, a törökök ereje ellen hatalmasan védve. Csaknem minden oldalról mocsár környezte... Csudáltuk a pompás épületet, a művelt családot, a gazdag bútorozást, a mindenütt látható legmagasabbrendű csint – itt, köröskörül műveletlen népek közt” A látnivalók közt ő is megemlíti a török diadaljeleket, ijákat, puzdrákat, buzogányokat, pajzsokat és „más ilyféle fegyvereket”. Voltak köztük olyanok, „melyeknek markolatját ezüsttel, arannyal és más drágakövekkel ékesítették.” Az előszoba falain a törököktől nyert zászlókat látott. A fegyvertárba is bebocsátást nyert, amely „telve volt rézagyúkkal, mozsarakkal, dzsidákkal, kardvasakkal.” Lekötelezte, hogy a kincstárt is felnyitották előtte, ahol régi pénzek sokaságát őrizték.

A szemtanú arról is tudósít, hogy tágas gabonátárolója is volt a földesúrnak, s „vadas kertye”, valamint szőlőbirtokai. Ez utóbbiak Csáktornyától három mértföldnyire „feküsznek”, a mi mértékegységünk szerint úgy 20-25 kilométerre, így akár Letenye vagy az észak muraközi Strigova szőlőhegyei is lehettek. A gróf kertjét is szemügyre vette, s azt Alcinous király híres corfui édenkertjéhez hasonlította, amelyet oly gyakran énekeltek meg a római költők.

Más korabeli látogatók nem felejtik el megjegyezni, hogy Zrínyiek idejében nemcsak a vár, hanem a város is nagyot fejlődött. A várat, amelyet ma stari grad (régí város) néven emlegetnek a helyiek, Zrínyi idejében sokszög alakúra építették át és olaszbástyákkal erősítették meg. A kétemeletes, belül palotaszerű

épület a reneszánsz fényűzését, egy nagylátókörű, európai kultúrájú nagyúrnak az igényességét idézte. Véderődként is minden igényt kielégített. Urai királyi pompa szerint éltek, kitűnő körülményeket teremtve maguknak az alkotásra. Itt írta Zrínyi Miklós a Szigeti veszedelmet. Később, a 18. század első felében az új tulajdonosoknak, az Althan grófoknak nem okozott gondot, hogy az erődöt kényelmes barokk palotává építsék át. Az átalakítás tovább folytatódott a szabadságharc alatt, amikor is Perczel Mór megbízásából hívvári Messzéna Ferenc báró tovább erősítette a falakat. 1923-ig a Festeticsek tulajdona, akik a 19. században cukorgyárat alakítottak ki benne, majd a helyi iparkamara vette meg az épületet. A háború után, 1946-tól gazdasági iskola és diákotthon működött benne. 1954 óta a Muraközi Múzeumnak ad helyet, melynek 1976-ban lett munkatársa Vlado Kalšan, aki egy évtizeden át irányította is az intézményt, majd nyugdíjazása előtt gyűjteménykezelőként, illetve múzeumi főtanácsadóként dolgozott. Neki is köszönhető a Zrínyi testvérek tevékenységét bemutató tárlat. Nem titkolt büszkeséggel rendre úgy beszél gróf Zrínyi Miklósról, hogy nem hagyja ki a CSÁKTORNYAI előnevet. A múzeumban majd 20 ezer tárgyi emléket őriznek, s több állandó kiállítással várják az érdeklődőket. A tárlatok közt van történeti, néprajzi és vadászati témájú, valamint külön dokumentációs gyűjteményben mutatják be a múlt század kilencvenes éveinek honvédő háborúját idéző tárgyi és írásos emlékeket. A látnivalók sokasága közül külön említést érdemel a szigetvári hős töredékes sírlapja, amely száz évvel ezelőtt került elő.

És ha már Csáktornyan vagyunk, nem hagyhatjuk ki a vár szomszédságában, gyakorlatilag a város központjában (a Köztársaság téren) álló Zrínyi emlékművet, amelyet 1904-ben emelték közadakozásból. Szász Gyula szobrász és Árkay Aladár építész alkotása nyolc méter magas, amelynek oszlopa haraszti fehér kőből készült, szem magasságban a költő és hadvezér domborművével. Tetején a kiterjesztett szárnyú turulmadár (horvátok szerint sas), karmaiban kard és toll. Eredetileg két Zrínyi idézetet is rávéstek az oszlopra, ám ezeket később - a politikai változások függvényében - leszedték. A park felőli oldalon álltak az Adriai tengernek Syrenaiá-jából vett sorok: „Híremet nemcsak keresem pennámmal,/ Hanem rettenetes bajvívó szablyámmal!”, valamint elől az ismert szállóige Az török áfium ellen való orvosság című munkájából: „Ne bánts a magyart!” Miután az idők során (1920 után) ezek eltűntek, mára csak egy rövid horvát nyelvű bevésés maradt: „Nikola Zrinski, hrvatski ban i pjesnik.” (Zrínyi Miklós horvát bán és költő.)

Nicolaus Comes à
Zrinion
Petrus Comes à Zrinio

ZRÍNYI MIKLÓS és PÉTER ifjúkori aláírása 1633-ból

KATONA TIBOR: Égi sípszó I.
(Jégesővel kísért felhőszakadás
szakította félbe a Zete Fieszta
sportrendezvényt – ZTE Aréna,
2019. 07. 27.)

KATONA TIBOR: Égi sípszó II.

KATONA TIBOR: Égi sípszó III.

